

Valt er wel van ieder leven een verhaal te maken?

R.Ruard Ganzevoort

Published in: *Soteria* 10/4 (1993), 2-14.

The normal human being, you may have observed, has a passion for autobiography. You have it yourself. If you deny it indignantly, that means merely that you have it in its more passive form. I have told you something that you resent because it does not tally with the story about yourself that you tell yourself.

This poor uncomfortable creature is continually doing its best to make a plausibly consistent story of its behaviour both to itself and the social world about it, and to be guided by that legend so as to escape an open breach with its environment. The urgency we are under to pull ourselves together and make an acceptable account of ourselves finds its outlet in these yarns about religious experience and consistent love that we force upon one another at every opportunity.

H.G.Wells, *You can't be too careful*, 1946

Met dit citaat van Wells is het uitgangspunt van dit artikel fraai aangeduid. De mens leeft van verhalen. De vraag die zich echter in pastoraat, prediking en catechese concreet voordoet - en in de menswetenschappen op abstract vlak wordt besproken - is of het nog wel mogelijk is om een plausibel en consistent verhaal te vinden. Dat klemt des te meer als het gaat om het integreren van het geloof in onze levensverhalen. Met behulp van een voorbeeld-verhaal wordt gezocht naar een analyse van levensverhalen in een gefragmenteerd bestaan, om zo te komen tot een aanzet voor het pastoraat.

Peter is een jongeman, die opgegroeid is in een traditioneel kerkelijk gezin in de Alblasserwaard. In het kleine dorp ging iedereen trouw naar de kerk. 1-let hele leven stond in het kader van de normen en waarden die al eeuwen vast lagen, en dat waarschijnlijk nog eeuwen zouden blijven. In zijn jeugd ging Peter trouw naar de kerk, de zondagschool, de jeugdvereniging. Als bij 17 is, gaat hij naar de stad om daar een vervolgoopleiding te doen. Eerst reist hij op en neer, maar na verloop van tijd gaat hij op kamers wonen. Als hij in het weekend thuis is, volgt hij het voorbeeld van zijn ouders, maar in zijn andere leefwereld gelden andere normen, en die maakt hij zich gauw eigen. Het wereldje van studenten kent zijn eigen wetten, kleding, levensstijl. Na zijn studie vindt hij een baan op een kantoor, waar men gewend is nette pakken te dragen en een fatsoenlijke taal te gebruiken, behalve tijdens het wekelijkse borreluurtje. Peter verhuist naar een appartement

voor alleenstaanden, in een daarbij passende buurt. Met zijn linkse studievrienden blijft hij regelmatig uitgaan. Hier ontmoet hij een meisje, waar hij al gauw meer dan het gewone voor voelt, en hun levens raken steeds meer verweven, zodat ze uiteindelijk besluiten te gaan samenwonen. Zij komt uit een traditioneel katholiek gezin, waar de volksvroomheid belangrijker is dan de trouw in het gedrag. Om het gezin te ontvluchten was ze naar de stad gegaan. Ze blijven regelmatig op bezoek gaan bij de ouders. Het ene weekend logeren ze bij zijn ouders, het andere weekend gaan ze naar haar familie. Als ze bij zijn ouders zijn gaat hij met hen mee naar de kerk. Zij heeft daar geen behoefte aan. Sterker nog: ze protesteert bij hem om zijn volgens haar schijnheilige volgzzaamheid. (vgl Gerkin, *Widening the horizons*, Philadelphia 1986, 15)

De vraag die in dit artikel centraal staat is een uitdagende, een vergaande, een alomvattende en tegelijk een heel persoonlijke vraag. Valt er wel van ieder leven een verhaal te maken? Toen ik die vraag stelde aan mijn zoontje van vijf, gaf hij als antwoord: 'Ja! Nou, ik weet het niet. Soms niet, soms wel. Ja, toch kan het wel.' Nu schijnen kinderen de waarheid te spreken, dus ik zal me aan die volgorde houden bij de beantwoording.

JA!

Dat is het eerste antwoord, en het verhaal van Peter is een voorbeeld van zo'n levensverhaal. Als je met hem aan de praat zou raken, zou je nog veel meer verhalen te horen krijgen. Anekdoten, verhalen van tragische en romantische aard, van ironische en komische klank. Verhalen van hoop en van teleurstelling, van zekerheid en verwarring. Verhalen, zoals iedereen die kan vertellen. In al die verhalen vertelt hij aan wie het echt horen wil iets van zichzelf. Hij vertelt zichzelf in de verhalen, deelt zichzelf mee, onthult zichzelf. Soms verhuult hij zichzelf ook, omdat hij voor de ander een bepaald beeld wil schetsen. Bij zijn sollicitaties vertelde hij niet van zijn onzekerheid en verwarring, want het beeld dat de directie moest krijgen was een beeld van een slagvaardige jonge man met grote capaciteiten. De verhalen worden geselecteerd met het oog op de hoorders. Ze worden ook ingekleurd op een manier die past bij de bedoeling waarmee ze verteld worden. Zo heb ik bijvoorbeeld het verhaal van Peter geordend, samengevat, ingekleurd, om daarmee iets over te brengen. Ik had het verhaal ook anders kunnen vertellen, en ook dat zou een deel van de waarheid zijn.

Waar gaat het verhaal van Peter over? Op zich is het een gewoon, bijna alledaags verhaal. Een jonge man, misschien iets succesvoller dan de gemiddelde Nederlander, maar toch niet overdreven. Een gelukkig verhaal van een persoon die een mooie baan, een leuke vriendin, een mooi huis en een snelle auto vindt. Die met zowel zijn ouders als zijn schoonouders overweg kan. Een jonge man, die zijn plaats in de maatschappij inneemt op een verantwoordelijke en tegelijk plezierige manier. Ben mens, die zin heeft in het leven, en daarom ook de zin van het leven ziet.

Of is het het verhaal van een mens die vastloopt in het leven? Die zich noodgedwongen aanpast aan zijn ouders, omdat de normen van dat milieu niet doorbroken kunnen worden? Die -zoals zijn vriendin zegt- schijnheilig 'doet alsof' om de lieve vrede te bewaren? Is het iemand die de moed zou moeten hebben om net als zij eerlijk en openlijk te breken met het ouderlijk huis om zichzelf te kunnen zijn? Is Peter iemand met een gezond aanpassingsvermogen, of is hij een kameleon?

VIER GRONDVORMEN

Zo zijn er nog wel meer mogelijke interpretaties van hetzelfde verhaal. Interpretaties, die de werkelijkheid geen geweld aandoen, maar wel de feiten in een bepaalde klank ter sprake brengen. Daarmee ontstaan vier grondvormen van verhalen, die je zowel in de literatuur en de films als in de levensverhalen van mensen tegen komt. Vier soorten, waarbij je een parallel kunt trekken met de vier seizoenen of de vier delen van het etmaal. In ieder genre komt de hoofdpersoon, de held, op een bepaalde wijze in aanraking met de werkelijkheid. De plot van het verhaal bestaat altijd uit een specifieke volgorde van de gebeurtenissen, waarbij de vraag centraal staat of en hoe de held zijn doel bereikt. Voor de vraag die ons bezig houdt is deze indeling verhelderend.

Het eerste genre is de comedy. Daarbij moeten we niet meteen denken aan het slapstick-type, al vind je ook in de moderne comedy wel iets terug van dit genre. Het gaat veel meer om de klassieke comedy. Dit is het verhaal van de lente, van de ochtend. De held is de buitenstaander. Vaak een jong iemand, die buiten de conventionele normen en waarden van de maatschappij valt. In de confrontatie met de samenleving gaat het er scherp aan toe, maar uiteindelijk overwint de held. Typische voorbeelden vind je in de films van James Dean, 'Rebel without a cause.' De stoere outsider, het mooie, maar beschermd traditioneel opgevoede meisje, de ontluikende liefde, de confrontatie met haar vader, en tenslotte het jonge paar dat samen op de motor de romantisch ondergaande zon tegemoet rijdt. Een oppervlakkiger en minder uitgewerkte vorm is aanwezig in de boeket-reeks, waar de verliefdheid na het misverstand en de dreigende mislukking uitmondt in ware liefde. In de lente-verhalen loopt het goed af met de held, omdat de bestaande burgerlijke en bekrompen samenleving moet capituleren voor de puurheid en de echtheid die hij vertegenwoordigt.

Ook in de roman loopt het goed af met de held. Dit zijn de zomer-verhalen, de verhalen van het midden van de dag. Hier is echter de held geen buitenstaander, maar juist de vertegenwoordiger van de samenleving. De confrontatie is hier met de vijand die de rust en de harmonie bedreigt. Het is de held die naar voren treedt, en de goede geldende normen in ere herstelt. De held kan jong zijn of oud, alom bemind of omstreden zijn, maar het is in elk geval iemand die voor het welzijn van allen de strijd aanbindt. Typische voorbeelden zijn de vele rampenfilms over brandende flatgebouwen, onbestuurbare vliegtuigen, doorbrekende stuwdammen, horden reusachtige spinnen of moordlustige vogels, psychopaten en serie-

moordenaars enzovoorts. Waar iedereen met de handen in het haar zit, daar komt de held aangesneld, om met ware doodsverachting het dreigende gevaar te keren. Onderwijl zijn er nog de misverstanden, het onbegrepen worden, de dreigende verwijdering van zijn liefste, maar uiteindelijk loopt het goed af. De held overleeft het en redt zo de samenleving, waarvan de normen en waarden bewaard moeten worden.

Anders is het bij de tragedie. Dit zijn de herfst-verhalen, de verhalen van de val-lende avond. Hier loopt het niet goed af met onze hoofdpersoon.. De machten waar hij het tegen opneemt zijn te sterk voor hem, en al kan het zijn dat hij in zijn overgave anderen redt, zelf gaat hij te gronde. Voor dit type moet je niet bij de Hollywood-kassuccessen zijn, maar bij de moderne literatuur. Over geluk valt niets te schrijven, zo moet de schrijver Flaubert gezegd hebben, en al bewijzen de miljoenen boeketjes romantiek zijn ongelijk, voor de literaire schrijver is een 'happy end' geen oplossing. Wellicht kunnen we een voorbeeld vinden in de films van Woody Allen, waar de held, ondanks de komische sfeer, uiteindelijk de schlemiel is, die faalt in alles wat hij probeert. Aan het eind is iedereen nog ongelukkiger dan aan het begin.

Tenslotte is er nog de ironie, de winter, de nacht. Dit zijn de verhalen waar de absurditeit, de wanhoop en de volstreckte leegte en zinloosheid van het bestaan wordt uitgemeten. Het is de zwartgalligheid, waar de hoofdpersoon vaak niet eens meer probeert om verandering in de situatie aan te brengen, waar de idealen al lang zijn verdwenen, en waar niets over blijft dan de dwaasheid van het leven. Fragmenten van dit type zie je in de verhalen van Kafka, of in teksten en voorstellingen van Hans Dorrestein, die met een cynische kijk op de wereld anderen vermaakt. Dat wil zeggen: de humor die anderen er in zien, is een lachen om niet te hoeven huilen. Wie dergelijke teksten werkelijk op zich in laat werken en zich de ervaring eigen maakt, die voelt de ondraaglijke kilte van de leegte. De enige reden om winterverhalen te vertellen is dat het het laatste houvast lijkt in de absurditeit van het bestaan. Als het leven zo leeg is, is het lege verhaal de laatste strohalm.

Vier verhaalsoorten. In die genres leven we ons eigen leven, schrijven we ons eigen verhaal. Sommige episodes zijn lente-verhalen, andere zijn zomers, weer andere weerspiegelen de herfst, en op nog weer andere momenten krijgt het een winterse klank. Door al die episodische verhalen heen komt een grondtoon naar voren, een centrale plot of verhaallijn, die al die verhalen verbindt tot een groot verhaal. Peter bijvoorbeeld, kan van ieder type wel een verhaal vertellen. Overwinning en verlies, hoop en wanhoop, geluk en ongeluk. Ja, van ieder leven is wel een verhaal te maken.

OF TOCH NIET?

Is er voor bijvoorbeeld Peter wel één verhaal te maken van het leven, of blijft hij zitten met een heleboel fragmenten van verhalen, die niet te combineren zijn tot een centrale plot, een uiteindelijke keuze voor één genre? Dat is de vraag waarmee

Peter op een bepaald moment hulp zoekt bij een pastor. Niet dat hij het direct zo benoemt als de vraag om een verhaal. Hij ervaart de verwarring, de onduidelijkheid, de identiteitsvraag. Wie ben ik, als ik in zoveel verschillende rollen moet bestaan. Wat denk en vind ik nu eigenlijk zelf. In die zin leeft Peter niet één leven, maar vele levens naast elkaar, afhankelijk van de situatie waarin hij zich bevindt. Ieder leven, elke situatie, vraagt om een bepaald verhaal, een bepaalde rol, een bepaalde plot, en impliceert bepaalde normen, waarden en omgangsregels. Peter is geen eenling, maar bijna een symbool voor de westerse mens, die zozeer in een gefragmenteerde en verbrokkelde samenleving leeft, dat het traditionele overkoepelende zingevingssysteem is weg gevallen. Water over is gebleven in het leven van Peter en tal van anderen is een brokstukken

Welke normen zijn belangrijk voor hem? Welke verhaallijnen zijn centraal? Is het de degelijke duidelijkheid van thuis, het vaste patroon van gedrag en waarden, van naar de kerk gaan en burenhulp bedrijven? Van nette, niet opvallende kieren en op zondagmiddag een glaasje wijn? Is het de vrijheid en zelfstandigheid van de studenten-wereld, waar kleding en gedrag laten zien dat je toch vooral anders bent dan de anderen? Is het het streven naar winst en succes, waarbij je vooral moet zorgen in de picture te blijven door in je doen en laten opvallend onopvallend te zijn, en in je prestaties onopvallend moet opvallen? Waar je de hele week op de juiste wijze in de plooi blijft om op het wekelijkse borreluurtje stoom af te blazen en te laten zien dat je toch echt een stoere man bent? Is het de openlijke rebellie van zijn vriendin, die zijn meegaandheid niet kan zien als een eigen keus? Wie is Peter?

Luigi Pirandello, een Italiaans schrijver uit het begin van de eeuw, heeft over dergelijke vragen een intrigerend boek geschreven, dat vertaald als titel kreeg: *Iemand, niemand en Honderdduizend*. (Amsterdam 1988) Het verhaal gaat over een jonge bankier, die een zorgeloos leven leidt, totdat zijn vrouw hem er terloops op wijst dat zijn neus scheef staat. Zelf had hij dat nog nooit opgemerkt, en het is aanleiding tot de afschuwelijke ontdekking dat de iemand die hij dacht te zijn, niet bestaat. In zijn zoektocht naar de ware identiteit lukt het hem niet zichzelf te betrappen. Nooit kan hij zichzelf in een onbewaakt ogenblik zien, want altijd is hij het zelf die kijkt. Hij komt tot de ontdekking dat hij niemand is. Of beter gezegd: dat hij niets anders is dan de honderdduizend iemanden die anderen in hem zien. Niet zonder boosaardigheid, maar ook vanuit de wanhoop zichzelf te willen zijn, besluit hij de beelden die anderen van hem hebben stelselmatig af te breken.

De vraag of er van ieder leven wel een verhaal valt te maken moet dan ook met 'nee' beantwoord worden. Wie leeft in ontmoeting met anderen, die ontleent zijn identiteit -voor een deel- aan hoe anderen hem of haar zien. Dat betekent echter dat mijn verhaal niet alleen gekleurd, maar ook bepaald wordt door de verbanden waarin ik leef. Het betekent dat Peter niet één verhaal heeft, maar tenminste vier verhalen met tegenstrijdige belangen. Vier verhalen, die elk mede bepaald worden door de omgeving waarin ze spelen.

DE ROL VAN HET PUBLIEK

Om te begrijpen hoe de verhalen samenhangen met de context waarin ze verteld en geleefd worden, is het goed om te kijken naar het publiek. Ieder verhaal, en ook ieder levensverhaal, heeft een publiek op het oog: een groep van hoorders, voor wie het verhaal bedoeld is. Het publiek bestaat uit de mensen aan wie je met je verhaal ver-antwoor-ding aflegt, dat wil zeggen: de mensen aan wie je antwoord geeft omdat ze rekenschap vragen. Die verantwoording nu krijgt de vorm van een verhaal, waarin je het beeld scheidt van jezelf zoals je in hun ogen wilt zijn. Dat gebeurt niet alleen in de woorden van een verhaal dat je vertelt, en zelfs niet alleen in de verhalen die je selecteert om te vertellen aan bepaalde mensen, het komt ook tot uitdrukking in de gedragingen, kleding, levensstijl, die je als beeld van het verhaal laat zien. De inrichting van je huis, van je leven, van je dag, het zijn symbolen van het verhaal dat je vertelt.

Uit wie bestaat dat publiek dan? Dat is natuurlijk van persoon tot persoon verschillend. Het zijn in principe de mensen die belangrijk voor je zijn. Aan het verhaal en leven van Peter is te horen en te zien, dat dat zijn ouders, zijn leeftijdsgenoten, zijn collega's en werkgevers, en zijn vriendin zijn. Maar het kunnen ook illusionaire model-figuren zijn, voorbeelden als Robin Hood of Dirty Harry. Ook God kan in het publiek zijn opgenomen. Allemaal personen - al dan niet menselijk - aan wie je innerlijk of openlijk je verhaal vertelt en laat zien. De hele presentatie is er op gericht dat de leden van je publiek je zien zoals je door hen gezien wilt worden. Anders gezegd: het gaat er om dat het publiek het verhaal als plausibel, consistent en legitiem ervaart.

Dat heeft een uiterst problematische consequentie. Als immers de verschillende leden van dat publiek verschillende waarden hebben, verschillende verhalen dragen en doorgeven, dan betekent dat, dat ze geen genoeg kunnen nemen met hetzelfde verhaal. Wat voor de één een legitieme, te rechtvaardigen, ordening is, dat is het voor de ander niet. De ouders van Peter waarderen het dat hij 's zondags met hen mee gaat naar de kerk, zijn vriendin doet het af als schijnheilig. Zijn werkgevers en collega's prijzen hem om zijn winst-gerichtheid en succes, en om zijn schunnige grappen op vrijdagmiddag. Zijn linkse studievrienden zien hem daarin als een instrument van het kapitalisme, en zijn vriendin voelt zich vernederd. Waar zijn leeftijdsgenoten zijn samenwoningsrelatie volledig erkennen, daar zien zijn ouders zijn vriendin niet voor vol aan. Oftewel: Peter speelt ook een rol in de verhalen van die anderen, die belangrijk voor hem zijn. En tegenover die anderen moet hij zich verantwoorden op steeds verschillende, ja tegenstrijdige vragen.

Sociaal netwerk

De vraag of er van ieder leven een verhaal te maken valt hangt dus nauw samen met de vraag aan wie je dat verhaal moet vertellen. Voor wie wil je je verantwoorden, wie kijkt er over je schouder mee, om het zo maar te zeggen? In een bepaalde stroming van de psychologie doet men veel onderzoek naar de vorm en betekenis van het sociaal netwerk van mensen. Men onderscheidt daarbij onder

meer de grootte van een netwerk en de hechtheid er van. Een extreem hecht netwerk betekent dat voor alle leden van het netwerk het netwerk hetzelfde is. Bij een extreem los netwerk kennen de belangrijke anderen in iemands leven elkaar niet. Het ligt voor de hand dat een extreem hecht netwerk een sterker baken zal zijn, omdat in dat geval de sociale omgeving bestaat niet één en dezelfde groep mensen, met dezelfde overtuigingen, normen en waarden. Bij een extreem los netwerk is de sociale context meer gefragmenteerd, en is dus de sterkte van bepaalde invloeden wellicht minder, omdat er meer alternatieven zijn. Hierin kunnen we een zinvolle verklaring vinden voor het verschil tussen de invloed van een hechte en duidelijke geloofsgemeenschap op haar leden en de invloed van een meer vrijblijvende gemeenschap. Naarmate de sociale context zich meer afspeelt binnen een beperkte groep is de sociale beïnvloeding in de richting van het individu sterker. Anders gezegd: naarmate het narratieve publiek bestaat niet een meer homogene groep is de keuze-mogelijkheid meer beperkt, en de duidelijkheid groter.

Fragmentering en verbrokkeling

Er lijkt een groot verschil te bestaan tussen aan de ene kant hechte afgeschermden geloofsgemeenschappen waar iedereen op de gebaande wegen gaat, en aan de andere kant open, in zekere zin gesecculariseerde gemeenschappen waar iedereen eigen wegen moet gaan. Het gaat er daarbij niet om te beoordelen wat beter is, maar om te constateren dat de vorm van de sociale context van invloed is op de persoon die in het pastoraat wordt ontmoet. Wie zijn leven in fragmenten heeft opgedeeld zal heel anders in het leven staan dan wie deel is van een hecht cluster van gelijkgezinden. In het eerste geval (fragmentering) is er het risico van verbrokkeling van het leven. Met name in spanningsvolle momenten is het gevaar groot dat men zich zo uiteen getrokken voelt worden dat het niet of nauwelijks tot een goede integratie en verwerking kan komen. Men weet niet meer tot welk publiek men zich moet richten bij het verhalen. In het tweede geval (ideologisering) is er het risico zich mee te laten slepen door de groep zonder tot een eigen verwerking en integratie te komen. Met name in spanningsvolle momenten is het gevaar groot dat men het niet aandurft uit de groepsverklaring te breken, ook al kan men met de groepsinterpretatie niet goed leven, omdat men daarmee de gehele sociale context op het spel zet. In een hechte context staat het verhaal vast, en is het de vraag of het je eigen verhaal kan zijn; in een verbrokkelde context zijn er een heleboel verhalen, en raak je de rode draad van je eigen verhaal kwijt.

Deze verbrokkeling en fragmentering van het leven zijn in onze eeuw geweldig toegenomen. Op praktisch vlak heeft dat te maken met de urbanisatie en mobiliteit (zowel de verhuizingen als het woon-werk-verkeer), de industrialisatie (vervreemding van werk en van collega's) en de steeds korter geworden werkweek. Door deze feitelijke sociaal-economische ontwikkelingen is het leven uiteengevallen in verschillende levensverbanden. Waar vroeger werk, gezin, familie, vriendschappen, kerk en vrije tijd alle hun plaats vonden binnen dezelfde groep, daar zien we in het leven van een moderne jonge man als Peter het leven in

verschillende segmenten opgedeeld worden. Het meest wezenlijke daarbij is nog wel dat de verschillende segmenten van zijn leven los staan van elkaar.

Ook op inhoudelijk -zo men wil geestelijk- vlak is er sprake van een toegenomen fragmentering. In een analyse van de cultuur ontdekken we verschillende trends, waardoor het grote publiek van onze cultuur in talloze groepen is uiteen gevallen.

Een eerste trend lijkt mij de inperking van het leven. Naar alle kanten toe wordt het leven afgeschermd. Daar is bijvoorbeeld de inperking naar boven toe, in die zin dat de huidige cultuur een meer horizontaal denkkader heeft, dat naar boven toe gesloten is. De cultuurfilosoof Van Peursen heeft de omslag in het denken aangeduid met de termen mythisch denken, ontologisch denken en functioneel denken. Het eerste ging uit van de onverklaarbare goddelijkheid van de wereld en dat wat de wereld overstijgt. De invloed van het bovennatuurlijke werd als vanzelfsprekend aangenomen in het mythische wereldbeeld. In de tijd van Renaissance en Verlichting verschuift dit naar een ontologisch wereldbeeld. De wetenschap doet grote stappen voorwaarts in de verklaring van het onverklaarbare, en daarmee wordt de wereld ontgoddelijkt. In onze eeuw is er dan de derde grote verschuiving: die naar het functionele denken. De vraag is niet meer hoe het in elkaar zit en wat er waar is, maar of ik er wat aan heb en of het werkt. In de visie op geloof en kerk is deze verschuiving zeer duidelijk waar te nemen. Van een mythische theologie die uitgaat van de invloed van het bovennatuurlijke, naar een wetenschappelijke theologie die wil analyseren en ontgoddelijken, naar een in onze tijd sterk toegenomen levensgevoel dat het belang van geloof en kerk afhangt van de vraag of ze voldoen aan onze wensen en behoeften.

Daaraan verbonden is de tweede inperking, de inperking opzij. Die kan ook worden beschreven met termen als individualisme en autonomie. De mens van deze tijd is er meer dan zijn vroegere soortgenoten van overtuigd dat hij alleen zelf zijn wegen en keuzen kan bepalen. De macht en invloed van cultuur en omgeving worden door het tegenwoordige individu ingeperkt ten behoeve van een autonoom leven.

VERBREDING

Een tweede trend die ik wil signaleren is te beschrijven als een tegenbeweging hierop. Ik zou dat willen noemen de verbreding. De meest duidelijke verbreding is de verbreding opzij. Door de toegenomen mogelijkheden van de media is ook de invloed vergroot. Mensen in onze tijd staan alleen al door deze ontwikkelingen meer open voor allerlei zaken buiten hun directe blikveld. Wanneer we in deze tijd kijken naar de situatie in de brandhaarden van de wereld, dan voelen we ons daar sterker bij betrokken dan dat de Nederlanders zich betrokken voelden bij de Krim-oorlog, om maar eens een zijstraat te noemen. De mens van vandaag is misschien het beste te beschrijven als een mondiale mens. Dat gaat uiteraard niet op voor iedereen. Er zijn kringen, zowel hier in Nederland als ook bijvoorbeeld in stammen op het platteland van Midden-Afrika, die nog een afgeschermd leven

leiden, maar over het geheel genomen kunnen we toch zeggen dat we meer dan vroeger contact hebben met werkelijkheden ver buiten onze eigen directe situatie.

De tweede verbreding is dan weer de verbreding naar boven. Door die toegenomen kennis van werkelijkheden buiten onze eigen cultuur wordt ook onze eigen cultuur veranderd. We hoeven maar te kijken naar de vele medelanders van andere afkomst om te zien dat er meer zingevingskaders denkbaar zijn dan het traditioneel christelijke. Dat roept onherroepelijk de vraag op naar de uniciteit van ons interpretatiekader en geloof. In onze tijd is er dan ook een vernieuwde aandacht te zien voor allerlei alternatieve religieuze en semi-religieuze zingevingssystemen. Het verhaal dat ons in de eigen cultuur wordt voor gehouden blijkt niet het enig mogelijke te zijn.

Natuurlijk zijn er meer trends aan te wijzen, en ook deze ontwikkelingen zijn anders te beschrijven of te benoemen, maar voor het doel van deze bijdrage is deze beschrijving bruikbaar. Deze twee trends leiden namelijk samen tot een fragmentering van het leven. Aan de ene kant ligt de nadruk niet langer op de sociale groep, gezin, familie, kerk, maar op het individu dat zelf wegen moet kiezen; aan de andere kant heeft dat individu in toenemende mate de keuze uit zeer diverse zingevingskaders en samenlevingsverbanden. In andere woorden:

het narratieve publiek is in onze samenleving in toenemende mate heterogeen samengesteld, met de eerder genoemde verwarring en onzekerheid als gevolg. Bij het zoeken naar een plausibel verhaal voor het leven moeten zoveel verschillende toehoorders tevreden worden gesteld dat het een welhaast onmogelijke opgave wordt. Daarom worden tegenstrijdige elementen in het verhaal opgenomen, en de kans op een crisis van het zingevingssysteem wordt alleen maar groter.

Valt er van ieder leven een verhaal te maken? Nee, en dat is nu net Peters probleem. Hij zoekt hulp, omdat hij door de bomen het bos niet meer ziet. In de vele verhalen is hij zichzelf kwijt. Zijn identiteit is tot een vraag geworden, omdat hij steeds een andere Peter moet zijn. Al die rollen zijn zozeer een deel van hem, dat uiteindelijk de vraag overblijft naar zijn ware ik. Welk verhaal hij ook construeert, het zal nooit iedereen tevreden stellen. Hoe hij het ook vertelt, geen verhaal zal hem de zinsamenhang van het leven onthullen. Het is deze vraag die in het pastoraat veelvuldig aan de orde komt. Al zullen de bewoordingen meestal anders zijn, in het pastoraat is het steeds de vraag hoe bepaalde ervaringen kunnen worden ingepast in het verhaal van het leven, en meer specifiek het verhaal van het leven met God. Juist deze vraag is problematisch geworden.

OF TOCH WEL?

Daarmee komen we aan het derde antwoord op de vraag. In dat antwoord kunnen de twee eerdere antwoorden (de vier genres en de fragmentering) worden opgenomen en verheven tot een hoger niveau, waar een nieuwe integratie gevonden wordt. Bovendien zal expliciet gemaakt worden wat steeds op de achtergrond mee gespeeld heeft: het verhaal van God zoals dat gestalte krijgt in de

Bijbel, en zoals het mag doorklinken in de verhalen van onze levens. Daarom eerst een gedicht dat iets weergeeft van die verwevenheid.

Elk mens heeft een eigen verhaal
en schrijft aan een eigen leven:
een uiterst persoonlijk gegeven
in soms onverstanebare taal -
met veel, wat geen ander kan weten,
gewonnen, vergaan of vergeten,
op kleine of grotere schaal.

En Jezus gaat door dat verhaal:
Zijn draad met ons leven verweven,
Zijn naam is de onze gebleven -
wij spreken nog jets van Zijn taal.
Hij komt in de ander ons tegen,
Hij staat op het kruis van de wegen;
een teken, een blinkend signaal.

Wij komen, om Jezus' verhaal,
op zoek naar een plek om te blijven,
om samen gemeenschap te schrijven
in open en lopende taal.
Een plek om te waken te dromen,
om op eigen verhaal te komen,
waar plaats is voor ons allemaal.

(Mieke de Jong, *Bij Tijden*, Kok 1992)

Het gedicht geeft een perspectief weer waarin het verhaal tot een eenheid wordt, en waarin ook het verhaal van Jezus, het geloofsverhaal, geïntegreerd wordt. De eerste vraag die ons dan bezighoudt is hoe we een consistente eenheid kunnen vinden. Daarvoor grijpen we terug op de vier genres van verhalen. Als we namelijk een integratie-lijn zoeken, waaromheen zich het verhaal van het leven gaat uitkristalliseren, dan is één van de wezenlijke vragen wat de rode draad van dat hoofd-verhaal moet worden. In het gedicht wordt daar een aanzet toe gegeven met woorden als 'een teken, een blinkend signaal', en 'open en lopende taal'. Uitdrukkingen die de sfeer van het gedicht aanduiden: een sfeer van hoop, van lichtpuntjes in de duisternis van de verwarring van het leven. Die hoop is wezenlijk voor het evangelie. Het geloof is de zekerheid van de dingen die men hoopt. Zo vertelt de Hebreëen-schrijver het ons. Die zekerheid van het geloof zit dan in het verhaal van hoop, de goede boodschap, het evangelie dat ons is doorgegeven.

Die boodschap van hoop vraagt om een verhaal in lente- of zomerkleuren. Dat betekent niet dat de herfst en de winter geen plaats krijgen in de bijbel. De

lijdensgeschiedenis is een pijnlijk en tegelijk schitterend voorbeeld van de tragiek. De held, de Here Jezus, gaat ten onder aan de tegenkrachten, en de kruisiging lijkt de definitieve ondergang. De reis door de woestijn is in zijn uitzichtloosheid een duidelijk beeld van de winter, de leegte, het zinloze dwalen. De psalmen waarin over de verborgenheid van God wordt geklaagd, daarin vinden we de ironie van de kille winter. Ja, je komt in de bijbel al die verhalen tegen. Kenmerkend is echter, dat uiteindelijk het licht doorbreekt in de nacht. Toch overwint eens de genade, zingt het liedboek, en daar kijken we naar uit, naar de toekomst die aan zal breken. Het licht van de opstanding, dat de dood doorbreekt, de intocht in het beloofde land, waar we de woestijn achter ons laten.

Een verhaal in lente- of zomerkleuren. Voor allebei is iets te zeggen. De lente, waarin de held de bestaande maatschappij omver werpt, en de zomer, waarin het goede bewaard en hersteld wordt. Als het gaat om onze toekomstverwachting mag dat er allebei in doorklinken. Als de Here Jezus terug komt zal dat een revolutie betekenen voor de samenhang van deze wereld, de doorbraak van de outsider. Tegelijk zal de nieuwe aarde niet helemaal anders zijn, maar het herstel van het goede paradijs, dat bedreigd is sinds de zondeval. Hoe dat ook zij: de Hoofdpersoon van het Verhaal met hoofdletters, de Here Jezus, is de held die overwint.

HOOFDLIJN BLIJFT VERWACHTINGSVOL

Dat betekent dat de centrale lijn van het verhaal een lente- of een zomer-verhaal mag worden. Een verhaal van hoop en optimisme tegen de verdrukking in En al kunnen daarbinnen dan veel verhalen een plaats krijgen die tragisch of ironisch zijn, de hoofdlijn blijft verwachtingsvol. Netzo als de donkere verhalen in de bijbel hun plaats krijgen binnen het grote verhaal van de hoop. Als we die positieve lijn in ons verhaal kunnen vinden, dan krijgt daar de bijbelse boodschap gestalte, dan mag het Woord vlees worden. (Terzijde: ik wil op geen enkele manier afbreuk doen aan de overtuiging dat in de verhalen de heilsgeschiedenis verhaald wordt. Waar het om gaat is dat wat toen geschied is, in onze levens mag doorklinken en herkend worden.)

Ben verhaal van hoop en overwinning. Hoe kan bijvoorbeeld Peter dat gestalte geven in zijn veelheid van verhalen? De taak waar hij voor gesteld is, en die we in het pastoraat herkennen, is de vraag hoe we al die deel-verhalen opnemen in een groot verhaal. Het bevrijdende van de bijbel is dan in de eerste plaats dit, dat niet alle tegenstrijdigheden hoeven te worden weggewerkt. Ook in de bijbelboeken vinden we verschillen, waarbij de situatie, de tijd, de schrijver en zijn publiek bepalend aanwezig zijn. Dat betekent dat er punten in de bijbel te vinden zijn waar een onwillige lezer aan fouten gaat denken. Welnu, net zoals kennelijk Gods Geest dergelijke verschillen heeft laten staan, zo mag er ook in het verhalenboek van Peters leven sprake zijn van verschillen en tegenstrijdigheden. Hij hoeft niet steeds dezelfde te zijn, als alles maar een plaats krijgt in zijn bundel van verhalen die gedragen wordt door die ene rode draad van de hoop.

De integratie kan dus gevonden worden op een hoger niveau dan de concrete verhalen. Eerder werd de vraag gesteld of Peter een geslaagde jonge man is, of een kameleon die feitelijk gekleurd wordt door zijn omgeving. Nu kunnen we de vraag op een andere manier stellen. De dreiging in het grote verhaal ligt op een hoger niveau dan de concrete verhalen. Het gaat om de verbrokkeling van het leven en van de identiteit. De hoofdpersoon van dat verhaal zal die dreiging moeten weerstaan. De hoop van het grote verhaal op de achtergrond is de hoop dat de held niet ten onder gaat en in brokstukken uiteen valt, maar juist een eenheid weet te vinden. Dat betekent dat er iliet gezocht wordt naar een prioriteit voor een bepaald segment van het leven (een keuze voor één verhaal boven de andere), maar juist dat vanuit het grote verhaal centrale waarden moeten worden gevonden, die in de concrete situaties worden toegepast. In Peters geval zou dat de waarde van liefde, trouw en respect kunnen zijn, die hem ertoe brengt om met zijn ouders mee naar de kerk te gaan en dat eerlijk met zijn vriendin te bespreken (De Joden een Jood en de Grieken een Griek). Het betekent dat hij in zijn werk respectvol met collega's, werkgevers en klanten omgaat, en zijn taal matigt tijdens het borrel-uurtje. Daarin wordt duidelijk dat een overkoepelend verhaal wel degelijk verschillen laat bestaan. Tegelijk zien we onmiddellijk dat vanuit het grote verhaal ook invloed wordt uitgeoefend op de kleine verhalen. De centrale normen worden steeds toegepast, zodat de hoofdpersoon wel steeds anders is, maar toch ook steeds dezelfde.

NOGMAALS: DE ROL VAN HET PUBLIEK

Ben tweede vraag is hoe we ons verantwoord voor het publiek? Daarbij zijn een paar punten van belang. In de eerste plaats is het voor Peter belangrijk om zijn centrale verhaal te ontdekken en door te laten klinken in de kleine verhalen. Wanneer hij namelijk voor zichzelf de rode draad duidelijk heeft zal hij zich kunnen ver-antwoor-den. Wie duidelijk kan maken dat zijn gedrag voort komt uit een doelbewuste keuze en levensovertuiging, die zal daar om gerespecteerd worden. Meer dan iemand die zich alleen maar laat bepalen door de omstandigheden.

In de tweede plaats is de vraag belangrijk wie je tot je publiek rekent. Hoeveel mensen zijn er niet die hun gevoel van eigenwaarde laten bepalen door wat anderen van ze denken? Moet ik mij werkelijk tegenover al die mensen verantwoord? Voor Peter zou het goed kunnen zijn om duidelijk te kiezen zijn vader en zijn moeder te verlaten en zijn vriendin aan te hangen. Of misschien is het wel goed om zich minder aan te trekken van wat de mensen op het werk van hem verwachten. Zijn mens-zijn en man-zijn hangen uiteindelijk niet af van de taal die hij bij het borrelen gebruikt. Kortom: in een zo verbrokkeld leven is het van belang om duidelijker te kiezen waar de eerste liefde en de eerste verantwoordelijkheid ligt.

Ben derde vraag is hoe we het verhaal van het geloof integreren zonder dat het een extra verhaal wordt. Dat gebeurt helaas maar al te vaak, dat kerk en geloof het

zoveelste subcultuurtje zijn waarin je leeft. Dan wordt het publiek nog verder uitgebreid met nog weer andere normen en eisen. Terecht zegt het gedicht het zo: 'En Jezus gaat door dat verhaal, Zijn draad met ons leven verweven, Zijn naam is de onze gebleven - wij spreken nog iets van Zijn taal.' Daar kunnen we dan ook misschien het integratie-punt vinden. Het grote verhaal van de hoop en de toekomst, dat doorwerkt in ieder klein verhaal. In feite spreken we dan gewoon over het dagelijks leven van de christen. Wat hij ook doet, hij doet het als christen. Daar worden de normen en waarden als vanzelf toegepast tot in de kleinste details van het bestaan. Steeds verschillend, zoals de Here Jezus in zijn ontmoetingen telkens anders reageert, al naar gelang wie Hij tegenover zich heeft.

Dat is het immers waar de moderne, gefragmenteerde mens naar zoekt. Nu de overkoepelende zingevingssystemen zijn weggevallen, en iedereen een eigen collage van zingevingen moet maken, nu hebben we uiteindelijk een diep verlangen naar de zin-samenhang van het verhaal, naar de eenheid van het bestaan. Dat wil zeggen: de mens heeft een fundamentele behoefte aan zingeving, ja, aan religie. Dat zal dan echter niet moeten gebeuren als een publiek erbij, als een los verhaaltje voor het slapen gaan, maar als een kader dat al het andere integreert. Dan heeft geloof jets te zeggen, dan wordt het betekenisvol.

De wezenlijke vragen die in het pastoraat aan moderne mensen ter sprake komen zijn bepaald door het zoeken naar verbanden. Daarbij kan het gaan om het verband tussen de verschillende segmenten van het leven, om het verband tussen God en de concrete feiten in de werkelijkheid, om het verband tussen verschillende mensen. Steeds weer zal de pastor ernst moeten maken met deze achtergronden. Wie eenzijdig kiest voor een bepaald aspect boven de andere doet geen recht aan de ambivalentie in de verhalen. Juist vanuit het verstaan van de Schrift leren we rekening te houden met het leven waarin de verhalen niet te harmoniseren zijn, komen we tot een benadering van de ander die de verbinding zoekt. Een narratieve benadering helpt daarbij het inzicht te vergroten. Zo kan gezocht worden naar het verweven van onze verhalen met de verhalen die God ons gegeven heeft. Daarmee wordt voorkomen dat het geloof een extra fragmenterende werking heeft. Het gaat daarbij om niet minder dan de heilheid van het bestaan, om het heil voor de mens.

Als de kerk toekomst wil hebben, dan zal ze bier ernst mee moeten maken. Juist in de gemeente komen we samen rond een groot verhaal, dat je met anderen kunt delen. In de woorden van het gedicht: 'op zoek naar een plek om te blijven, om samen gemeenschap te schrijven. Een plek om op eigen verhaal te komen, waar plaats is voor ons allemaal.' Daar vind je een publiek vol eigen verhalen, die allemaal afgestemd mogen zijn op dat ene verhaal van de hoop. In de leegte van deze wereld, in de verbrokkeling van het leven, in het uiteenvallen van relaties, in de kilte van de kwetsbaarheid, daar mag de gemeente van Jezus Christus samenkomen om te vieren in het verhaal. Daar mogen mensen hun plaats in vinden om hun eigen verhaal te voegen in het grote geheel. Om warmte te zoeken en te geven. Om samen op weg te gaan naar de grote zomer, waar van ieder leven een nieuw verhaal gemaakt wordt.